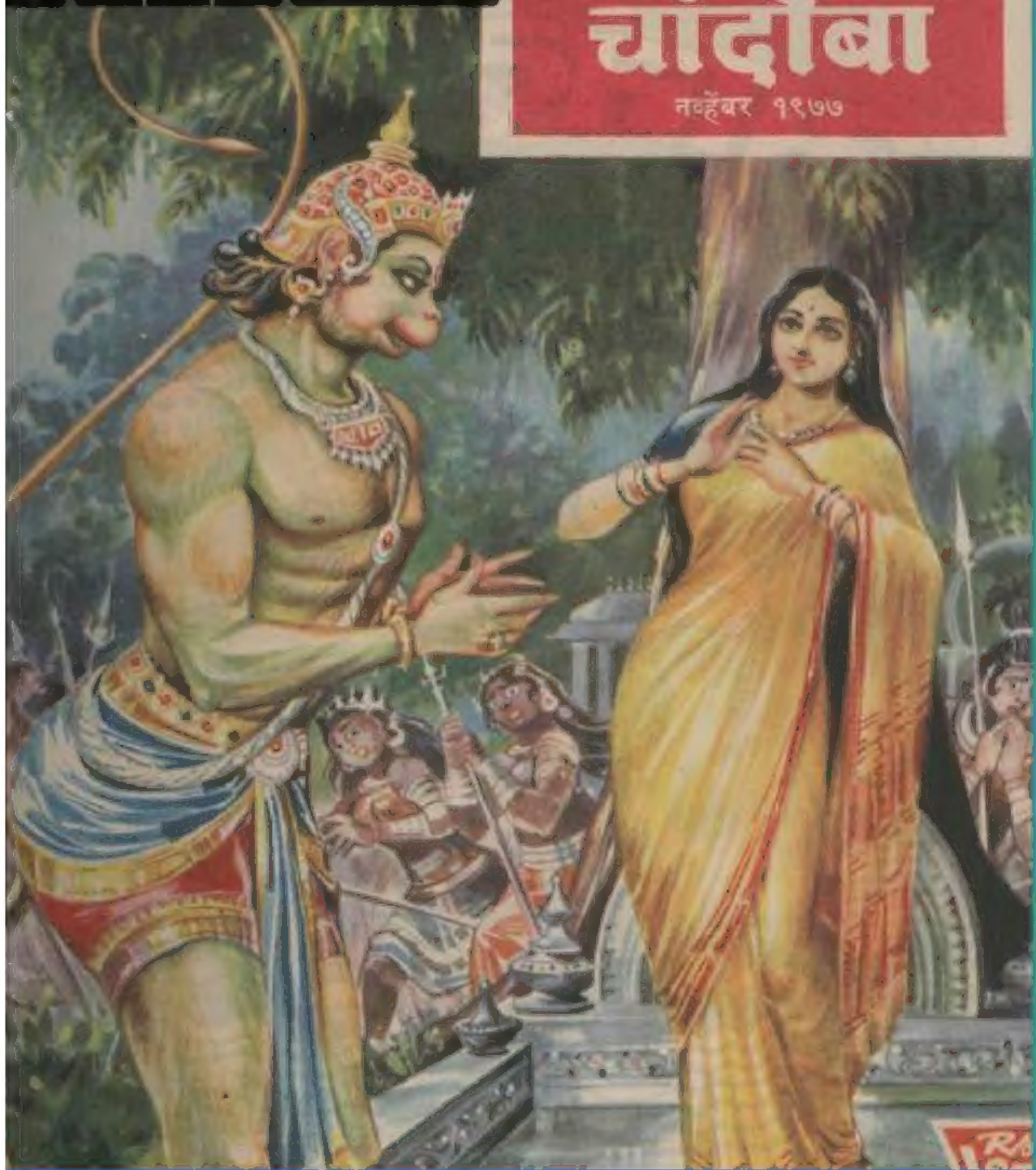

चांदोबा

नव्हेंबर १९७७

आमरव्याणी

धर्मात् प्रच्युत शीलमहि,
पुरुषम् यम निषधयम्
त्यक्त्वा सुखमवाप्नोति
हस्ता दाक्षी विषम् यथा

॥ १ ॥

[धर्मच्युत आणि यम करण्याचा (यम) निषधयम केला आहे असा माणसाचा सोळावा जी आत्म होतो तो हाताला-विळखा घालून बसलेल्या सापाला सोवल्यावर होणाऱ्या अन्वशासारखा असतो.]

हिंसा परस्व हरणे,
परदारा नि मर्शनम्
त्याज्य भाह दुराचारम्
वेष्टम प्रज्वलितम् यथा

॥ २ ॥

[हिंसा परस्वहरण आणि परस्त्रीगमन करणाऱ्या व्यक्तीला, आणि त्याखेऱ्या घराऱ्या जसे (आपण) जोडतो तसे जोडले पाहिजे.]

परस्वानाम् च हरणम्
परदारा नि मर्शनम्
सुहृदा मत्ति शंकाच
ययो दोषाः क्षयावहः

॥ ३ ॥

[परस्वानाम् अपहरण, परस्त्रीगमन आणि सुहृद मित्रांवरचा संशय हे तीन दुर्गुण (स्वतःचा)

कावळा आणि धुवड

[५१]

दुष्ट मोजक्या बोलण्यावर विस्वास करून
सुखी कसा व तीतरपक्षी त्याच्याजवळ
गेलं. मांजराने दोघांवर एकदमच झडप
मारली. त्याने एकाला आपल्या पंज्याने ठार
केले आणि दुसऱ्याला आपल्या जवळपास
घरून खाऊन टाकले.

कावळाने ही गोष्ट झालेली व
म्हणाला-“दिवसा आंघळा असणाऱ्या
धुवडाला तुम्ही आपला खजा केलेत. म्हणून
रात्री आंघळे असणाऱ्या तुम्हाला अंधाराने
डोकल असणाऱ्या धुवडाच्या हाती मरणच
सासेल, एवढे निश्चित. म्हणून विचार
करून धुडे काय करायेचे ते ठरवा.”

ते ऐकून पक्षी विचार करू लागले-
‘कावळाने म्हणणे बरोबर दिसते आहे.
आपण पुन्हा एकदा पक्षांची सभा बोळावून
आपला राजा कोण असावा, याचा निश्चय

करू या.’ जसा विचार करून सर्व पक्षी
आपापल्या घरट्यातडे निघाले.

वेव्हा, धुवडाची बायको नवऱ्याला
म्हणाली-“दिलबरा! तुमच्या राज्याभिषे-
काला कावळाने असा मोठता घातला
आहे. सर्व पक्षी आपापल्या मागुने निघून
गेलं आहेत. जेव्हा कावळा एकटाच अजून
येथे तो आहे, तसे उठा तुम्हाला
मी घरी पोचतो करते.”

ते ऐकून धुवड विरित होऊन काव-
ळाला म्हणाले-“काय रे दुष्ट कावळधा!
मी तुझ्याविरुद्ध असे काय केले रे, तू माझा
राज्याभिषेकाच्या ऐन वेळी असा मोठता
घातलयला? आजपासून तुझ्या जातीचा
आमच्या जातीचे हाडवैर होणार! रान
कापून जाळून टाकले तरी पाऊस पडल्या-
वर पुन्हा पालवी येऊन टवटवीत होते व

सर्वत्र हिरवळ होते. परंतु कळोर वचनांनी हृदयाला जी घरे पडतात ती कधी भरून येत नाहीत" असे सांगून घुबड आपल्या बायकोबरोबर आपल्या निवासस्थानाकडे निघून गेले.

त्यानंतर कावळा विचार करू लागला— 'आज मी कळोर वचन बोलून स्वतःवर फुकटचे शत्रुत्व ओढवून घेतले. स्थान, वेळ आणि परिस्थिती यांचा विचार केल्या-शिवाय ज्या बायकोला गोष्टी बोलल्या जातात त्या स्वतःच्याच अहिताला कारण होतात. त्यात दुसऱ्याच्या मनाला दुःख-विषाच्या आणि त्याचे दोष दाखविण्यासाठी ज्या गोष्टी बोलल्या जातात त्या विष

कालिका साहू

कितती ही शक्तिशाली किंवा विवेकशील असल्या तरी त्याने कोणत्याही परिस्थितीत जाणून घेऊन कोणाशी बंड काढू नये. कोणी ब्राह्मण भाणूस विष उतरवायचा उपाय कळला म्हणून विप्रपान करील का? बुद्धिमानाने चारवीचा समक्ष केव्हा ही कोणाचा अपमान करू नये.

स्वतःशी असा विचार करित कावळा आपल्या बरट्याकडे निघून गेला.

घुबडाच्या राज्याभिषेकासाठी विघ्न आल्यावे एवढे करवळघांवा राजा मेघवर्ण दुःखी होऊन म्हणाला— "हे फार वाईट झाले. आपल्या जातीशी कायमचे हाडबंद असलेली एक जात उभी झाली. राज-नीतीत, चानुर्य वापरून किंवा लबाडी करून छुशार घुबडांच्या नातीची पुन्हा सैमी करून घेणे शक्य होईल का?"

"का नाही? मागे टकांनी एका छुशार ब्राह्मणाला फसवून त्याचा एक बोकड कसा वळकावला होता, ती गोष्ट तुम्हाला माहीत नाही का?" स्थिरजीवीने विचारले.

"ठक म ब्राह्मणाचा बोकड, ही गोष्ट ऐकू दे तरी." मेघवर्ण म्हणाला. तेव्हा स्थिरजीवीने ती गोष्ट सांगितली.

मित्रवर्मा नापायर एक कर्मठ ब्राह्मण होता. माघ महिन्याची कडक थंडी पडली

आणि बारीक बारीक थंड पडू लागली होती. तेव्हा त्या ब्राह्मणाने मेघवर्ण करण्याचे ठरविले. यज्ञासाठी एक बोकड, आपल्यासाठी तो दूरच्या एका गावी गेला. त्या गावाच्या एका श्रीमंत माणसाकडे जाऊन म्हणाला— "यज्ञमान! येत्या अमावास्येला मेघवर्ण करावा म्हणत आहे. त्या मजासाठी एका बोकडाची गरज आहे. तरी आपण एक बोकड वेण्यानी कृपा करावी." तेव्हा त्या श्रीमंत गृहस्थाने एक मोठा गलेलेटु बोकड दिला. ब्राह्मण त्या बोकडाला उचलून नेऊ लागला. पण बोकड मळ्या भगोळवी माणसाबरोबर चालायला तयार होईना. म्हणून ब्राह्मणाने त्याला उचलून आपल्या पाठीवरून दोन्ही खांद्यावर धरून वसविले आणि दोन्ही हातांनी त्याचे पाय घट्ट धरून ठेवले आणि आपल्या गावी निघाला.

बोकडाने स्वतःला सोडवून वेण्यासाठी धडपड सुरू केली. तेवढेचाल तीस ठक तेथे आले. बोकडाला पाहून तो कसा पळवायचा

या गोष्टीचा ते विचार करू लागले. त्यांनी त्या ब्राह्मणाला फसवून तो बोकड नळक-वायचा ठरविले. त्यांनी त्यासाठी एक युक्ती योजली आणि तिरतिराळचा चारने विघ्न केले.

ब्राह्मण थोड्या मृत्कीलीने थोडे अंतर चालून गेला असेल, एक ठक शेतकऱ्याचे सोंग करून येऊन म्हणाला— "अहो भटजी! आपण साजऱ्या कुत्र्याला खांद्यावर उचलून काय नेता आहात? कोणी पाहिले तर काय म्हणतील? थोराभोठ्यांचं म्हणणं आहे की कुत्रा, कोंबला व सांडाळ हे अल्पपूज्य आहेत. तेव्हा आपल्या सारख्या थोर कर्मठ ब्राह्मणाने याला शिवता कांसा नये."

ब्राह्मणाने त्याला खिसकावून विचारले— "काय रे, मूर्खा! तू बोकडाला कुत्रा म्हणतोस? तुला दिसत नाही का?"

गुरूजी! तुम्ही व्यर्थ काबता आहात. तुम्हाला हुरकट नसेल तर न्या त्या धागेरड्या कुत्र्याला, माझे काय जाते?" असे म्हणत तो ठक निघून गेला.

१८९. प्राचीन सीरियातील एक देऊळ

सीरियातील अनेक जागळलेले हे "माचस" देवालय सध्या सुंदर व फसलेले आहेत. या देवालयामध्ये अगदी मजकपयंत 'फ्लेडरा'नी स्तब्ध केल्या होत्या, परंतु ते या देवालयामध्ये वाटले गेले नाहीत.

माया असोवर

[२१]

[त्याचा हाडवरी कृपाकलित ह्याचा बीवमली कुटुंबात बळी नेतल्यानंतर जगातील सिद्धसाधकाबरोबर मायासरोवराच्या शोधार्थ निघाला. सर्पनखडी त्याच्या माटोपाठ निघाला एका गुहेतून बाहेर येत असलेल्या वनसापसाचा जलग्रह नावाच्या पाण्यातल्या हत्तीने सोडित घरातले असलेले त्याचा दिशेने. पुढे-]

जलग्रहाला पाहून अयशील व सिद्धसाधकाला फार वाश्चर्य वाटले. सर्पनखडी जलग्रहावरून उतरण्याचा विचार करीत म्हणाला- "बलशाली व सिद्धसाधका! हा जलग्रह नावाच्या पाण्यात निवास करणारा ह्या मकरनेत्राचे बाहून असून त्याच्या अंगात फार शक्ती आहे. मकरनेत्राचे आपल्या शौर्यपराक्रमामुळे मायासरोवरेवर काढून घेवकोलम ही शक्ती संपादन केली आहे."

सर्पनखाने ते म्हटल्याबरोबर सिद्धसाधक "जय महाकाळ!" असा अघघोष करीत म्हणाला- "अरे, पाण्यापास! तोंड बंद कर, पाहू! तो मकरनेत्र किती वार व पराक्रमी आहे, हे आम्हांला माहीत नाही असे समजू नकोस. माझे पुढे बाहून होणाऱ्या अशा वज्रपाणसाला ठार करायला निघालेल्या त्या हत्तीला पहिल्याने ठार करून त्यानंतर त्याच्या मालकाला महाकाळाच्या भावांवर

Fullscreen 127 X 12 / 68

खाळासारलेला धाण याच्या जळयामुळे तो केव्हाच मेला असेल. मालक येण्यामुळे हा जलग्रह रानाबनात व डोंगराळ प्रदेशात हिंडत असेल."

जयशील व सिद्धसाधक असे दोनत असता तिकडे गृहेच्या समोरच्या उघड्या मैदानात जलग्रह व वनमाणूस मोठमोठ्याने ओरडत परस्परांना टार करण्यात मग्न होते. वनमाणूस जलग्रहाच्या सोंडेवून स्वतःची सुटका करून घेऊन त्याच्या मागच्या बाजूने जलग्रहाच्या पाठीवर चढले आणि आपल्या मुळांशी हत्तीचे शंडस्थळ फाडू लागले. आणि त्याचबरोबर आपल्या बळकट हातांनी जलग्रहाची दोन्ही धोवाडे फोडू लागले. इतक्यात हत्तीने त्याला आपल्या सोंडेत धरून खाली ओडले व त्याला जमिनीवर पाडून पायाखाली दाबायला निघाला.

"साधका! हे दोन्ही रामटी प्राणी परस्परांच्या जोडीबेच दिसत आहेत. कदाचित दोघे एकदम मरतील. मकरकेतू मेला असेल असे तु का म्हणतोस? ते पहा, तिकडे गृहेच्या वरच्या बाजूला एक गाही, चौवेजण दगडावर उभे राहून जलग्रह आणि वनमाणसाची झुंज पहात आहेत." जयशील म्हणाला.

बळवून पाहिले जयशीलने म्हणल्याप्रमाणे तेच तिचेजण उभे होते. त्यांच्यापैकी एक त्याच्या कपड्यांवरून मकरकेतू असल्याने साधकाने ओळखले. परंतु तेथल्या, मकरकेतू शिवाय न ओळखता येणाऱ्या दोघांपैकी एकजण आयच्योने आणि दुसरा भयभीत होऊन आ वासून पहात उभा राहिला.

मकरकेतू सर्वोच्चकडे एकदा सहितुच पहात, त्यांच्यापैकी एकजण जो अंदावर छान उपरणे टाकून, काळी लहानशी दाढी असलेला आणि हिरे माणके नडलेली सोन्याची गूट भगलेला एक दंड हातात धरून उभा होता त्याला म्हणाला—"वैद्य देव! जलाजवावर वसलेला तो तरुण माणूस आहे ना, तोच जयशील! त्रिशूल हातात घेऊन जमिनीवर उभा आहे तो सिद्धसाधक आणि तो तिसरा दिसतोच आहे नाही का माझ्या अनुयायांपैकी एक, या सर्पस्वराचा मोठा भाऊ."

"मी आपल्या मोठ्या भावाला तो जिवंत असता तेदू शकून असे मला कवीच वाटले नाही." म्हणत सर्पस्वर निघालेला पाहून मकरकेतूने शगान त्याचा हात धरून त्याला मागे ओडले व म्हणाला—"काय रे सर्पस्वरा! तुझं डोकं ठिकठणाने आहे का रे? तो जयशील व तो सिद्धसाधक ते दोघे

एका तऱ्हेने आपले शत्रूच आहेत तरी मायासरोवरेस्वराच्या आज्ञेप्रमाणे आपण त्यांच्याची गोडीगुलावीनेच खोळायचे व बरागयचे आहे. त्यासाठी काप करायचे ते थोडे सावधानीने विचार करून करायला हवे." या शब्दात थोड्या रुडक शब्दात सर्पस्वराला दटावून, हिरेमाणके मजबलेला दंड हात असलेल्या व्यक्तीस म्हणाला—"वैद्यदेवा! तुम्हाला काय वाटते, शोलला नाहीत?"

मी वैद्यदेव नावाची व्यक्ती एकदा सालाच्या बाजूला जायच्योने पहात म्हणाली—"मकरकेतू! मू त्या मैदानात काय होत आहे ते पाहिले नाहीस वाटते?

बळी देणार आहे मी." असे म्हणत तो गृहेच्या बाजूला पळत जाण्यासाठी उभा राहिला.

"साधका, थांब, धाई करू नकोस!" असे म्हणत जयशील आपला जलाश्व त्याच्याजवळ नेऊन हलक्या दारीक आवाजात म्हणाला—"आपण माया सरोवरावरून पोचायला उत्तम रांगी घालून आली आहे. त्या मकरकेतूशी बोड बोलून आपण गृहाराजांना घळवून नेलेल्या त्या मायासरोवरेस्वराला जवळ पोचले पाहिजे. मू थोडा रुप राहिलास तर!"

सिद्धसाधकाने वर उचललेला त्रिशूल खाली मेलत व म्हणाला—"तो मकरकेतू अजून जिवंत असेलच कथावस्तू? त्याच्या

तुजे जलग्रह वनमाणसाच्या हातचा मार खाऊनच नव्हे तर तू म्हणालास त्या जवशीलच्या तलवारीचा मार बसल्याने जीव सोडणार की काय वाटते आहे!"

मकरकेतुने मैदानाकडे मान वळवून पहात म्हटले—"अरे हो की! मायासरो-वरेश्वरा!" म्हणत मोठ्याने ओरडत खाली धावत उतरून जाऊ लागला. त्याच्या पाठीपाठ इतर लोक जाऊ लागले. त्यांच्यात एकजण मुभारें पंथवीत बसून वसावा असेल त्याच्या उजव्या मुटलेल्या पायाच्या आंगी लाकडी पाय बसविनेला हेता. तो एक बाणजूड काठी बेऊन तिच्या मदतीने हळहळ खाली उतरू लागला.

Fullscreen 127 14 / 68

बाळगून घेव्याच्या विचारात सिद्धसाधक होता ते हत्तीसमोर टिकाव घरण्याची उमेद कमी होत गेलेली पाहून तो आपले चिबूत उचलून मैदानाकडे निघाला. जयशील त्याला सावध करित म्हणाला—"सिद्धसाधका! आपल्याला या वेळी एकदधा मकरकेतूचाच नव्हे तर त्याच्या दरोवर आलेल्या बाणवी तिघांचा सामना करा-वयाचा आहे, हे लक्षात ठेवून थोडा सावध रहा!"

"जयशील! आपण या लोकात कोणाला भिषपाचे वरण नव्ही साक्षात् महा-कालाच्या दासाने स्वतःच्या हाताने दिलेली महा शक्तिशाली तलवार तुझ्या हातात असता आणि माझ्या हातातल्या त्रिशूलाचा प्रताप मागण्याची गरजच नाही, तुला!" सिद्धसाधक म्हणाला.

सर्पनख त्यांच्या पाठीमागून जलाशवा-वन्न येत मोठ्याने ओरडून म्हणाला—"एका हो! त्या रोन्ही पैकी तुम्ही पाहिजे तर त्या वनमाणसाला छार करा, परंतु त्या जलग्रहाच्या जिवाला घक्का पोचेल, असे काही करू नका. त्याचा मानक धूर व पराक्रमी आहे."

"तू म्हणतोस त्या शूर व पराक्रम्याला मी आपल्या त्रिशूलाने छार करून त्याचे

याच रहा!" अत म्हणत साधक दात खोटे चावीत "जय महाकाल!" असे म्हणत पुढे धावला.

तो झुंजत असलेल्या कूर जनावरांच्या अगदी जवळ पोचायच्या क्षण जयशील जलाशवावर त्या जनावरांच्या अगदी जवळ पोचला आणि जमिनीवर चित्त पडलेल्या वनमाणसाला जलग्रह मांडेने घरणार इतक्यात त्याच्या त्याने मांडेवर, तलवा-रीच्या मुठीने जोराने मारले. त्या धक्क्यामुळे जलग्रह थोडा चवताळून ओर-डला आणि जयशीलला घरायला पुढे सरसावला, परंतु जयशीलने शिताफीने जलाशवाला चरदिशी जलग्रहाच्या बाजूला

नेऊन वलाशवावरून हत्तीच्या पाठीवर उडी मारली.

तेव्हा जलग्रह त्याचा शत्रू वनमाणसाला सोडून जयशीलला आपल्या मांडेने घरण्याची खटपट करू लागला. तो सोड भागे बाजूला वळवून जयशीलला धरण्याची खटपट करित अगतां जयशीलने डाव्या हाताने त्याची सोड घट्ट धरून उजव्या हातातल्या तरवारीच्या मुठीने गंडस्यल बडवू लागला.

त्याच वेळी मकरकेतू तिकडे धावत आला. त्याला पाहितांच जयशील त्याला म्हणाला—"केतू! पहिल्याने तुझ्या या जलग्रहाला छार करून नंतर तुझ्या समा-चाराला येतो. तुझ्यासाठी मी आणि हा

सायक रानोमाळ हिंडत किती शब्द शहून केले आहेव?"

"जयशीला! तुला पुण्य लागेल, जल-प्रहाला छार करू मकोस! या क्षणापासून आपण दोघे मित्र झालो. तुला मायासरोवरा-कडेजाण्याची वाट पाहिजे आहे, आणि तेथे पोचवयाचे आहे, हेस ना? ती वाट मी दाखवितो." मकरकेतू म्हणाला.

ते ऐकताच जयशील जलप्रहाच्या पाठी-वरून उडी टाकून खाली झाला व म्हणाला-"यका फक्त मायासरोवराला जायची वाटच नव्हे, तर तेथे बंदीस्त असलेल्या कनकाक्ष महाराजांच्या राज-

तरी गुहेत बांधून बंदी करून ठेवून, गुस्मासरोवर आलेले हे मित्र आहेत त्यांच्या द्वारे मायासरोवरोवर कोठे आहे त्याची माहिती काढून घेतली तर कसे होईल?"

मकरकेतू काही उत्तर देणार तेवढ्यात सायक मोठ्याने म्हणाला-"जय महाकाळ!" आणि जयशीलाला फुळे म्हणाला-"तू म्हणतो आहेस तें काम फारच चांगले होईल! हा पळून जाऊ नये म्हणून याची बंदी आणि कैस कापून घाला याचे हात पाय बांधून गुहेत फेकून देऊ या, आणि या तिघांना वनभागसाला आहारासाठी त्याच्या फुळे टाकू या." असे म्हणत वनभागसाच्या छातीला कान लावून ऐकून आणि त्याची माही पाहून म्हणाला-"हे मेलं नाही, पण त्या पाण्यातल्या हत्तीचा मार जाऊन बेशुद्ध होऊन पडलं आहे. कोठे आहेस रे जलपक्षा संपनखा! धाव लवकर आणि कोठून तरी पाणी किंवा काहीतरी काढ पाण्यात खूप भिजवून घेऊन ये!"

संपनखाला वनावर राग आला, परंतु तो आबकन त्याने त्याची काय जाण आहे या हेतून मकरकेतूकडे पाहिले. ते ओळखून सिद्धसायक विनम्र पंडून त्याच्या जवळ येऊन

मी! हा, तर चले वाटच काम!"

मकरकेतू शांत" एक शब्द देखील बोलल्याशिवाय गप्प ठेवा शहून क्लिप्तचित्त विमूढ स्थितीत असलेल्या पाहून संपनख लगेच निघाला आणि शोढ्याच अंतरा-वरच्या ओढ्याकडे गेला. सिद्धसायक मकरकेतूजवळ उठून म्हणाला-"काय रे केतू! तू आपत्तसावरोवर थापली तिघां पाणमाणसाना आणि आहेस वाटलं?" असं म्हणत पुढे येत असलेल्या त्या तिघांना पाहून त्याने चिंतागळे-"आश्चर्यच जाण, आणि बरोबर एक लाकडी पाय घालून चालणाऱ्यां लगडघाला कशासाठी आला आहेस?"

मकरकेतू म्हणाला-"सायका! तो आमच्या सारखा मायासरोवरात जन्माला येऊन वाढलेला नाही. तुमच्या सारखाच माणूस आहे. तो सुद्धा त्याला शक्य होईल तिसका प्रयत्न करून तुमच्या कनकाक्ष महाराजांच्या मुलांना शोधत निघाला आणि रानांत बाधाशी शुभ द्वात्पावर एक पाय घालवून बसला. त्याचे नाव भंगलवर्मा आहे."

"हिरण्यपूरच्या सेनापतींचा मुलगा भंगलवर्मा? जयशीलवरोवर प्रतिस्पर्धा नरायला निघाला आणि नापांगभोर टिकाव न लागल्याने मितत्यासारखा पडालेला मूर्ख?" म्हणत सिद्धसायक आश्चर्याने म्हणाला-"जयशीला, पाहिलंस.

हा लाकडी पाय बाळून असलेला मंगलकर्मी
वाहे रे! ओळखलंस का?"

जयश्रीलने त्यापूर्वीच मंगलकर्मीला
ओळखले होते. परंतु मकरकेतू ज्याला
'वैद्यदेव' म्हणत होता त्या व्यक्तीला
ओळखून आपचर्मचकित झाला. मनात
म्हणाला-"हा तर देवघर्मा!" आणि
तोडावाहेर ती शब्द पडू न देता, ते
ओळखलेल्या वैद्यदेवाला त्याने हळूच धुण
फेकी की तुला मी ओळखले असल्याचे
वाखवू नकोस?"

पाण्यासाठी ओढघावर गेलेला सर्पनक्ष
एक फारच विचित्र बंडूत आला आणि
सिद्धसाधकाला त्याने ते दिले. साधकाने
घाईघाईने ते पाणी नेऊन वनमाणसाच्या
होक्यावर पिळले व तळहळूताने त्याच्या
होक्यावर जोराने थापटी मारून मोठ्याने
जोरडला-"अरे वनमाणसा, तू खात्रीस
जिवंत आहेस कळ, कळ! या साधकाच्या
तोंडातून निघालेली गोष्ट कधी खोटी
करणार नाही!"

उपडले व चारी बाजूला एकरंग पाहिले.
नंतर दूर ओढघाच्या काठी भोंड वर कळून
उभा असलेल्या जलप्रहाला पाहिले आणि
मोठ्याने हारोली ठोकून जडू लागले.

सिद्धसाधक त्याचा स्त्रोता धरून त्याला
संविदीत म्हणाला-"वरे वनमाणसा!
शांत हो! मी तुला प्राणदान दिले. या
क्षणापासून तू माझा दास झालास, माझे
प्रातून झालास वरे का!"

वनमाणूस उठून उभे राहून डोळे
वटारून, दात किचकिचावून सिद्धसाधकावर
सवण घालण्यास इतक्यात साधकाने त्याच्या
कपाळावर जोराने एक चापट मारली.
ती चापट मर्मीत बसली, इतकी की
वनमाणूस थोडी वळ सोमुन मागे फिरले व
पळून जाण्याच्या वेतात पुन्हा मागे वळले व
सिद्धसाधकाच्या समोर उपडे हात वर करून
पडून राहिले. सिद्धसाधक स्वतःचा आनंद
आवडू शकला नाही आणि आनंदाच्या
भरात पोट वरून हसू लागला. (क्रमशः)

ब्रह्मज्ञान

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर
काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे भौत
होऊन स्वभावानाच्या विषाचे नाखू लागला
तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला
म्हणाला-"राबा, काही लोक स्वतःच्या
योग्यतेबाहेर वागू लागतात व अपमानित
झाल्यानंतर स्वतःची पायरी ओळखून
आपला मान व प्रतिष्ठा यांचे थोडे फार
रक्षण करू शकतात. त्याचे उदाहरण म्हणून
मी तुला जमदग्नी नावाच्या वेदांत सांगणाऱ्या
व्यक्तीची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक."
असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

प्राचीन काळी लक्ष्मीपूर नावाच्या गावी
जमदग्नी नावाचा एक ब्राह्मण रहात असे.
गरीबीने गांजून गेल्यामुळे त्याचे मन विरक्त
झाले आणि त्याने एका थोर गुरूजवळ वेदां-
ताचा अभ्यास केला. संन्यासाश्रमात दयानंद

देवदत्त शर्मा

हे नाव ग्रहण केले व विचार केला की आपल्या या ब्रह्मज्ञानाचा उपदेश आपल्या गावकऱ्यांना करून त्यांचा उद्धार केला पाहिजे. असे ठरवून तो वापरत्या गावी परतला.

आपल्या गावातला एक उडाणटप्पू मुलगा एक वृद्धाजानी होऊन परतलेला पाहून गावकऱ्यांनी त्याचा संयायोग आदरसत्कार केला. दररोज संध्याकाळी गावातल्या देवळात त्याचे प्रवचन होऊ लागले. त्याच्या विद्वत्तेचा व ज्ञानाचा परिणाम गावकऱ्यांवर फार पडला.

मानवाच्या आयुष्याचे ध्येय परमार्थ आहे जे ब्रह्म आहे त्यात विलीन होणे हे आहे. फक्त मानवालाच ते शक्य होते,

मुसकृत राहुणारपरी दयावतनाच आपला वेळ चालविला पाहिजे. काम, क्रोध आदी पशुगुणा जिकले पाहिजे. सर्व वेळ आध्यात्मिक कार्यात खर्च केला पाहिजे. तो निरनिगळी उदाहरणे व कथा सांगून आपली प्रवचने खूप रंगवीत असे. अशा सत्तेने दयानंदस्वामीची ख्याती जवळपासच्या पंचक्रोशीत खूप पसरली.

दयानंदाच्या प्रवचनांचा परिणाम असा झाला की गावकऱ्यांनी पोटापाण्यासाठी करावी लागणारी कामे कमी केली आणि पूजा, अमिषक आणि भजनपूजनात जास्त मग्न होऊ लागले.

त्या गावात आधुनिक विज्ञानज्ञानाचा अभ्यास केलेला रघुनाथ नावाचा एक सुसंस्कृत माणूस होता. त्याला हे सर्व आवडले नाही. त्याने दयानंदस्वामीला भेटून विचारले—“लोक अकर्मण्य झाले आणि सर्वत्र आळसाचे राज्य पसरले तर जगाची कामे होणार कशी? भक्ती अशावी परंतु नित्यनियमित कामेदेखील होती राहिली पाहिजेत.” परंतु दयानंदस्वामीने त्याला असे सांगून गप्प केले की, जो देवाची मनोभावे सेवा करतो, त्याला देव कोणतीही उणीव भासू देत नाही. परंतु रघुनाथला ते कसे पटणार? गाव-

टाकून त्यांना आळस सोडून आपली सर्व ऐहिक कर्तव्ये पुरी करण्यासाठी जरूर तो प्रयत्न करण्याचे त्याने मनाशी ठरविले. परंतु दयानंद गावात असेपर्यंत ते शक्य नाही हे ओळखून त्याने दुसऱ्या गावातील आपल्या मित्रांना सांगून दयानंदला त्यांच्या गावी निमंत्रण देविले. दयानंदस्वामीने सोड्या आंगराने त्या गावी प्रस्थान केले.

दयानंद गाव सोडून गेल्याबरोबर रघुनाथने एका माणसाला देव अंगात आल्याचे तोंग करामता सांगितले. त्या माणसाने देव अंगात आल्यावर गावकऱ्यांना सांगितले की ज्याच्या शेतात सर्वोत्तम पीक निघेल, देव त्याला प्रत्यक्ष दर्शन देणार आहे.

त्याचा परिणाम असा झाला की गावकरी बाळस सोडून कामाला लागले. प्रत्येकाला वाटे की देवाचा साक्षात्कार आपल्यालाच व्हावा पाहिजे. त्या वर्षी शंभूदास नावाच्या शेतकऱ्याचे पीक सर्वोत्तम मिघाले.

कापणी होऊन जेव्हा भात घरी आले त्याच्या दुसऱ्या दिवशी एक ब्राह्मण शंभूदासाच्या घरी भिक्षेला आला. शंभूदासाने भरपूर भिक्षा घातली. ब्राह्मणाने बसत होऊन आशीर्वाद दिला की शंभूदासाला दीर्घ आयुष्य लाभेल व लक्ष्मी सदैव त्याच्या घरी राबेल.

त्या ब्राह्मणाला रघुनाथ गावाच्या वेशीवर भेटला व त्याने उत्तम प्रकारे कामगिरी बजावल्याबद्दल त्याला इनाम

दिले. त्यानंतर रघुनाथाने शंभुदासाच्या घरी येऊन त्याला एक अद्भुत चमत्कार घडल्याचे सांगितले.

शंभुदासाने कृतज्ञताने विचारले-“असा काय चमत्कार घडला हो? ऐकू या तरी!”

रघुनाथ सांगू लागला-“मी आता थोड्या वेळेपूर्वी गावाच्या वेशीवर एका तेज पुत्र ब्राह्मणाला पाहिले. मी नमस्कार केला तेव्हा ते म्हणाले-‘तुमचे गाव मला फार आवडले, कारण येथे सर्वत्र लोक खूप मेहनत करून काम करताना दिसले’ मी त्यांना त्याचे कारण सांगितले आणि असे ही सांगितले. सर्वात उत्तम

आणि तो ईश्वराचा साक्षात्कार घ्यावा म्हणून वाट पहात आहे. तेव्हा ते म्हणाले-‘मेहनत हीसुद्धा पूजाच आहे. शेतकरी शेतात काम करतो म्हणजे भूदेवीची पूजाच करतो. त्याच्या भक्तीबद्दल प्रसन्न होऊन अन्नपूर्णेने उत्तम पीक दिले. आजच त्याला देवाचा साक्षात्कार झाला आहे.’ ते ऐकून मी चकित होऊन त्यांना विचारणार होतो की त्या साक्षात्काराची गोष्ट त्यांना कधी कळली? परंतु पापणी लवण्याच्या आत तो ब्राह्मण अदृश्य झाला. हा चमत्कार घडल्यावर मी विचार केला की येऊन तुम्हांला विचारावे की देवाचा साक्षात्कार तुम्हांला आज झाला होता का?”

तेव्हा शंभुदाला वाटले की आपल्या घरी जेजु भिसेसाठी आलेला ब्राह्मण देवच होता तर! त्याने तोच ब्राह्मण भिक्षा मागण्यासाठी आल्याचे सांगितले.

ही बातमी गावभर पसरली. देवाची वाणीच शंभुदासाने ऐकली होती. शेतात काम केल्याने अन्नपूर्णा प्रसन्न होते. सर्व गावकरी देवाच्या त्या वाणीवर विश्वास करू लागले. आणि अंग मोडून शेतकाम करण्याचे त्यांनी ठरविले.

काही महिन्यांनी दयानंदस्वामी आपल्या गावी परतले. त्यांना हे पाहून वाईट

वेळ घावचे सोडून पुन्हा ऐहिक कर्मात गुंतलेले आहेत. त्यांनी पुन्हा आपल्या प्रवचनाला सुरवात केली. परंतु त्यांचे पहिलेच प्रवचन चालू असता रघुनाथाने त्यांना प्रश्न विचारून बुरेसे करून सोडले. त्याने स्वामीजींना पहिला प्रश्न केला-“स्वामीजी! इतके मोठे जग पडले आहे, ते सोडून तुम्ही गाव गावी प्रवचन करायला कसे काय आटात?”

“वा, हे माझे जन्मस्थान आहे!” दयानंदस्वामींनी सहजो उत्तर दिले.

“म्हणजे तुम्हांला तुमच्या गावावर मोह व आसक्ती आहे. जर तुमच्या सारक्या थोर ब्रह्मज्ञानी पुरुषांना मोहा-

पासून मुक्ती मिळाली नाही तर आमच्या सारख्या सामान्य जनांना ते कसे काय शक्य होईल?” रघुनाथाने विचारले.

“तस म्हणशील तर मला अमुक अशा गावाचा मोह आहे, असे बूळीच नाही. मला कोठे तरी सुरवात करायला हवीच नाही का?” दयानंदांनी जपपली बाजू संभळण्यासाठी असे म्हटले.

“तुम्ही म्हणता इच्छा आणि वासनावर विजय मिळविला पाहिजे. मग तुम्ही म्हणलात तीसुद्धा तुमच्या मनातली एक इच्छाच तर आहे. अशी इच्छा करणे बरोबर आहे का?” रघुनाथाने विचारले. “निस्वार्थ बुद्धीने इच्छा करणे चुकीचे होणार नाही.” दयानंद म्हणाले.

तुम्हें हे म्हणजे शरीर आहे नर
या गावातलं लोक जी अगमोन्नत करीत
आहेत ती स्वतःच्या स्वार्थासाठी आहे असे
तसे म्हणता येईल? ते आपल्या आई
विल्लामासी बायका पलासाठी काम
करात आहेत काणी व्यक्ती दुसऱ्या एका
व्यक्तीच्या मुक्तीसाठी सेवा भाषनेने काम
करीत असेल तर ती ईश्वराची सेवाच
नव्हे का? शेतात राबल्याने जो शरीर
कष्ट होतो व्याखूळ परमार्थच होतो
ही ईश्वरसेवा नव्हे का?" रघुनाथने
विचारले

हे सर्व श्रम एकूट दयानंदस्वामी
यतापुन म्हणाले- "तु आपल्या वित्तउपायाने

दिवची मिना व नैन सायस हुतायसयन
मूलाच्या मादाला लागूनच लोक विघटत
चालले आहेत "

"तुम्ही पध्दतिपूना बस केलेत परंतु
तुमच म्हणजे कोणते मान्य केले नाही तर
तुम्हाला अमा काष का घेता? आम्ही सर्व
मेहनत करून जी मिळकत होते तिच्यातील
काही भाग तुमच्या सारख्यांना दान धर्म
करण्यासाठी काढवाच लागतो. तेव्हा
तुम्ही सांगू लागलात की आम्ही आपली
सर्व कामे सोडून टाळकुटीत बसले तर
त्याबद्दल आम्हा सामान्य लोकांना किती
राग वायला हवा, तुम्हीच विचार करा."

रघुनाथ श्रीगंगा स्वयंसेवक म्हणाला

दयानंदजींचा हा प्रस्ताव उत्तर नव्हते
ते नम्रुर्त व हात जोडून नमस्कार करील
ते रचनाथाना म्हणाले हे पहा भावपर्यंत
माझी समजत हाती की मी ब्रह्मज्ञानाचा
अभ्यास करून वेदांताचे सार अल्लख
आहे व प्रजेची थोडी फार सेवा करू
अवेन परंतु आता माझा भ्रम दूर झाला
आहे माझ ब्रह्मज्ञान कोरच ठरले आहे
मी व तुम्ही सत्य रा आश्रम चा त्याच करून
सामान्य मानव जातिन जगण्याचा यत्न
करोन

रघुनाथान त्यांना निघायला न होता
गावातल्या मूलांना शिकविण्याचे काम

वाटू लागले मात्र ते अतिशयच खेपे पत्र
बीज करून दिली

येथवर गोष्ट सांगून वेताळे म्हणाला-
"राजा! आपल्या अर्धवट वेदांताच्या
भगवद्गोतावर प्रजला फलविषयाचा दयानंदाचा
मार्गावर आणून रघुनाथान त्याला कार्ययोगी
का केले आणि त्याच्या उदरनिर्वाहाची
व्यवस्था का करून दिली? नव्हे करून
त्याचा परामशे शैला वाकली का? की
त्याच्या विद्वत्तेवरून त्याच्या मनात जी
थोडा आदरभाव उत्पन्न झाला होता
त्यामुळे? या प्रश्नांचे समाधानकारक उत्तर
माहीत असून तू दिले नाहीस तर, तुला
भावीतच आहे, तुझ्या बोव्याची शंभर
शकल होऊन तुझ्याच पावीवर लोट
झागतील "

विद्वत्सार्थ म्हणाला- रघुनाथावर भ्रम
दरनेका उदरनिर्वाहाची व्यवस्था केले
त्याची पत्त करण आडेन पहिल कारण
म्हणजे जमदग्नीचे त्याच्या जन्मस्थानावर

अपार प्रेम होते त्या गावातच त्याला
कळून आले की तो लोकांना कितीही
ब्रह्मज्ञान सांगत असला तरी स्वतः कोरडा
पाषाणच राहिला त्याच्या सारख्या विद्वत्-
नाला मूलांना शिकविण्याचे काम देणे ही
एक शिक्षाच म्हणावी लागेल परंतु त्या
नस? दुसऱ्या गावात जाऊन आपल्या
कात्या ब्रह्मज्ञानाची प्रचार करायला तो
गंला नाही हा फांपदा झाला म्हणूनच
रघुनाथास त्याला शिकविण्याचे काम देऊन
सुनविले होते ज्या गावात जमदग्नी
एक उद्यानरूप मानला जात होता तो
मुळे संन्यासी होऊन कोरा वैशांत सांगू
झाला व लोकांना आल्लशी अकर्मण्य काह
पहात होता त्याच गावात शिक्षक म्हणून
लोकांमगस पाव झाला हा त्याचा उद्देशच
झाला

जगा तऱ्हेच राजाचे सैन भग्न झालाच
वनात पनासद नाटोसा झाला आणि पुढा
झाडाला जाऊन लोनवळ कागला

(वीक्षण)

विस्तवाची धग

गोपाळ राजा महद्वर्मा याच्या दरबाराला एक विद्वेषक होता. तो दर हप्ता जे गाने गाता म्हणून महद्वर्माच्या दरबारात नटमी आनंदी नातावरण असे राजा आपल्या विद्वेषकाला पार पान देई आणि कधी कधी त्याचा बत्ती घेत असे त्याच्या गैरहजरीत राजाला पळीत करत नसे.

ह सवे असले तरी गोपाळच्या अंगात एक दुर्गुण होता. हात राखून त्याला स्वर्ग करण्याची सवय नव्हती. तसा त्याला पणार बांगला मिळत होता. शिवाय त्याला पुष्कळ इनामे व बक्षिसे मिळत. परंतु त्याच्या हात नेहमी रिकामाच राही.

दिवाळीचा सण जवळ येत बांगला होता त्याला आपल्या जावयाला दिवाळीसणासाठी बोलावणे आवश्यक होते. म्हणजे अहोर करायला हवा पचपक्वान्नांची

जेवण व्हायला हवीत. परंतु गर्व पणार पधरादिवसातच संपून गेला आणि तो अक्षरशः ठणठण गोपाळ साला होता. तेव्हा त्याने आपला मित्र सोमनाथ जादू मागाचा सल्ला घ्यायला दरोवले.

सोमनाथाने राजाकडून पैसे मिळवायला गोपाळला एक पुतळी बांगली विकवून दिली.

गोपाळला दररोज दरबारात हजार व्हावे लागू. त्याने यमनीदार नुस्तं मांमून इम विख्यामिवाप दरबार रुपतच नम. परंतु एक दिवशी तो दरबारात आलाच नाही. याच्या गैरहजरीत कारण विचारून याच्या राजाने लोकपाला शोधविले. लोकपाला परत येऊन एक विचित्र गोष्ट राजाला सांगितली. म्हण गोपाळने आपल्या घराच्या तुळईच्या एक शिंक जालून त्यावर एका भांड्यात भान गिजवायला ठेवले आहे.

पटवून ठेवावेला आहे. संपाक शान्यावर जवून स्वाऊने तो दरबारात धणार आहे.

ते एकूण राजाने विचारले- गोपाळचे डाकं तर फिरले नाही ना? तुळईला आपल्या गिनयावरचे भांडे बमिनीवरच्या विस्तवान कसे काय तापणार?" असे म्हणत राजा स्वतः गोपाळच्या घरी गेला. गोपाळ खोखरत तुळईला भांडे बांधून ठेवून त्याच्या सोठी जमिनीवर विस्तव पेटवून ठेवला होता.

गोपाळने जेवण होऊन विचारले- 'सरकारस्वारी स्वतः आली आहे?' ह्या भांड्यात भान गिजल्याबरोबर मी जवून सेवेला हजर होणार ह्यात!

"गोपाळ! तू ही काय कट्टा बालविली आहेस? या विस्तवाची धग त्या भांड्यापर्यंत कधी ये बोलणार? आयुष्यभर तू नाद पडत राहलास तरी भात खिजणार नाही' राजा म्हणाला.

परंतु गोपाळ लगेच म्हणाला 'आपण जसे कां म्हणता? आज पोचली नाही तर मी आपले नाव बदलून देईन."

"तू इतक्यात येऊन हे सिद्ध करून दाखविले तर मी तुला जेभर माहार इनाम देईन. महाराज म्हणाले.

गोपाळला तेच जेवण होते म्हणाला 'महाराज' मी ज्या भरल्या दरबारात हे सिद्ध करून दाखविलो आज मी जेवल्या-शिवायच आपल्याबरोबर निघतां."

दुसऱ्यादिवशी गोपाळ दरबारात एक भांडे हाकण आणि चोडे तांदूळ घेऊन आला त्याने भांडे प्रघालाच्या देऊन नोंद पाहून घासून साफ करवून घायला सांगितले तत्वर त्याने त्यात तांदूळ घालून पाणी ओतले आणि झांकण घालून बंद केले ते भांडे एका शिब्यात ठेवून ते शिबे घेऊन उभे रहायला एका दरबाऱ्याला सांगितले तत्वर आठ दहा फुटांवर एक मेणवत्ती पेटवून ठेवली

या मेणवत्तीची वग लागून माड्यातले तांदूळ शिजून भात तयार होणार आहे" गोपाळ म्हणाला

त्यानंतर त्यात शिबे घालून उभा असलेल्या दरबाऱ्याला विचारले- भात खदखदण्याचा आवाज ऐकू येतो आहे का?

दरबारी जथळ काढी नेऊन बसित होऊन म्हणाला- "महाराज, खरोखरच खदखदण्याचा आवाज येतो आहे!"

महाराजांनी बाईघाला हाठ लावून पाहिला ते पांगळे तापले होते, ते

वजन देण्याप्रमाणे गे गोपाळ हा असो मगून त्याला वधर मोहुरा दिल्या दिवाळीमण छान थाटाने झाला गोपाळच्या तावयावराने जेवणाला इतर मित्र मंडळीमंडळी हजर होती मेजवानीला सामन येसूढा हजर हाता गोपाळला गोम-नाथला दहा मोहुरा प्रमाची भेंट म्हणून दिल्या

सांगताथन गोपाळला सांगितली ती भुवती काय होती? पांढऱ्या चुन्याचे खडे कोडून तांदळा एवढे बारीक केले आणि ते तांदूळाने मिसळून ठेवून दिवस वरवर पाहणाराला तांदूळच दिमतान चुन्याचे खडे दिसत नाहीत पाणी ओतून झाकण बंद केले व प्रणवची पेटवून काढली कथली तरी चुन्याचे खडे पाण्यात बिरबळण्यापूर्वी खदखदण्याचा आवाज होणार व भांडे गरम होणारच!

मात्र महाराजांना व दरबाऱ्यांना वाटले की भात शिजतो आहे

खरे पिशाच

एकदा रमेशानात भुतांच्या मनात ही चक! उम्यास जाली की पिशाच जास्त दुष्ट असतात की माणसं? गत तरुण भुतांचे लक्षणे होतं की भुतांची खसली माणसांकरां मात जास्त आहे भुतांचे जास्त दुष्ट व क्रूर असतात

ते ऐकून एका बूढ पिशाचाने सुचविले की प्रत्यस अनघन घेऊनच या गोष्टीचा निणय करणे शक्य आहे म्हणून दाखविले की भुतांनी माणसांच्या कप्तीत काही काळ राहून आपला अनुभव सांगायला की परत आपल्यावरच बर काम ते कळेले त्याने तिथी भुतांची पिशाचांच्या त्या कामावर तंभले भुतांना परत येऊन माणसांचे जास्त दुष्ट असल्याचे सांगितले त्यापैकी एक म्हणाले "माणसे खोरी करतात, धुवार खेळतात व शेरू मिठात आपल्याला या तिन्हीपैकी एकाचीही माहिती नाही

दुसरे म्हणाले- माणस दुसऱ्याला फसवितो दुसऱ्याच वाईट चिंतिता

तिसरे म्हणाले- "आपल्यात जर्जी सेवी व आतुभाव आहे वसा माणसात नाही, ते आपल्या भाईबडाना वास देतात"

ते ऐकून बूढ पिशाचाने निवाडा दिला खरे पिशाच माणसाच आहे

सल्लगार

फार पूर्वी एका राजाच्या पदरी राजाला सल्ला देण्यासाठी एक सल्लागार काम करीत असे. त्याला साठाने वर्षे लागत होते. निव्वामाप्रमाण साठाने वर्षे पूर्ण होताच प्रत्येक सरकारी नोकरीला निवृत्त व्हावे लागू. त्या नियमाप्रमाणे राजाच्या सल्लागाराने आपल्या आगो दुमन्याला नमण्याची राजाला व्रित्ती केली म्हणाला- 'महाराज! मी गेली पसुनीस अर्धे ततोभावे आपली सेवा करी आहे. गरी दहा वर्षे मी आपल्या मुलाला आवश्यक शिक्षण देत आलो आहे. त्याने या पदावर काम करण्यालायक द्योष्यता संपादन केली आहे. तेव्हा त्यालाच आपण आपला सल्लागार नमण्याची कृपा करावी.' राजा हसून म्हणाला- 'तुम्ही माझे सल्लागार आहात, आणि तुमचा तसा मुल्ला असेल तर तो मला मान्यच आहे.

मी तुमच्या मुलाला सल्ला विचारीत जाईन आणि त्याच्या कामाबद्दल मुला खात्री झाली म्हणजे मी त्याला या जबाबदारीच्या पदावर काम करायला येते.

त्याप्रमाणे बूढे सल्लागाराच्या पदावर त्याचा मुलगा तात्पुरता काम करू लागला. कतही दिवसांनी राजास आपल्या नव्या सल्लागाराचा बोळावून विचारले- 'मला हेराकडून कळल आहे की सरकारचा राजा स्वारी करण्यासाठी तयारी करीत आहे. तर या परिस्थितीत आपण काय करावे?'

नव्या सल्लागाराने मुल्ला देण्याएवजी विचारले आपल्या मत काय करणे वगवेर हाईल?'

राजा म्हणाला- 'राजु स्वारी करीत त्या पूर्वाच आपण स्वारी करावी?'

फार छान! तेच योग्य होईल.' नवा सल्लागार म्हणाला.

जसाला जगा कळल 'राजु आपलेच चुक दाखवितो. आपलीच प्रजा दोष देईल की वितावारेण भज्यावर स्वारी करून त्याचे शक्ति आपण स्वतःवर ओढवून घेतल आहे. प्रजा आपल्या विरुद्ध उलटेल ही.' राजा म्हणाला.

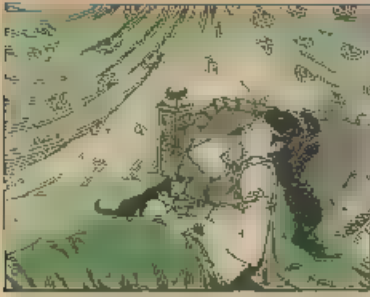
आपले म्हणण रास्त आहे. प्रजेची म्हाभुमता हवा असेल तर आपल्याला तसे करणे बरोबर होणार नाही.' नवा सल्लागार म्हणाला.

आपण स्वाधीन न करता रसद क्षणभंग्या नगर ठेवून गुप्तगण शत्रूचा ताड देण्यासाठी सर्व नयारी केली तर इरे होणार नाही का? शत्रूने अवस्मान् स्वारा केली तर त्याला पिटाळून लावून त्याच्या वरच उलटी स्वारी करता येईल.' मुल्लाला काय वाटते? राजाने विचारले.

ही कल्पना फारच चांगली आहे. ही घाला म्हणताना चाणक्यनीति!.' नवा सल्लागार म्हणाला.

राजाने आपल्या नव्या सल्लागारास विशेष दिला व भुषा सल्लागारास बोलवून म्हणाला 'हे पहा, मी विचार करून अनुभव आल्यात सांगत आहे. सल्लागाराचे पद वंशपरंपरागत होऊ शकत नाही कारण सल्ला देण्याची योग्यता ही वंश-परंपरागत नसते. जात्याच एकेक व्यक्तीत असते. तुम्ही आपल्या मुलाला निर-निराळ्या परिस्थितीत काय करावे याचे शिक्षण दिले असेल, परंतु कोणत्या प्रसंगी कोणता उपाय करावा हे तुमच्या मुलाला कळलेले नाही. त्याला एखाद्या प्रसंगी सल्ला विचाराने तर शेंबडी बाभळांना स्वतःच त्या प्रसंगातून बाहेर पाडण्यास ताड सागाबो लागत आहे. एकाच समस्यांची निरनिराळ्या प्रसंगी निरनिराळी उत्तर होऊ शकतात. त्यातल बगोदर उत्तर निव-डण्याचा विश्वक सल्लागाराने असला पाहिजे. तो आपल्या मुलात मुळीच नाही. तेव्हा या पदावर मी त्याला नेमले नाही. त्याच्या लायक दुमरे काम शोधून त्याला नेमता.

अधर्षिता

फार प्राचीन काळी कलिंग देशावर जानदवर्षान सत्ताचा राजा राज्य करीत असे त्याच्या पट्टराणीला अनेक वर्षे काही मुल झाले नाही तेव्हा सिंहासनाला वारस होवा म्हणून राजाने दुसरे लग्न केले त्यानंतर लवकरच दुसरी राणी गरोदर असल्याचे कळले राजा व प्रजा दोघांच्या आनंदाला पारावार नव्हता त्याच सुमारास धोरली राणीमुद्दा गरोदर असल्याची शुभवार्ता कळली, सर्वांचा आनंद द्विगुणित झाला

राजाचे प्रेम दोघा राण्यांवर सारखे होते त्याच सुमारास एक अधर्षित घडल्याची बातमी राजवाड्यात पसरली, म्हण एका हत्तिणीला एक घोडा झाला तो बातमी ऐकून सर्व वक्षित झाले परंतु कलियुगात असे काही अधर्षित घडले नाही तरच जाऊचें!

नंतर वाही 'दवसांनी दाघी राण्या एकाच दिवशी आणि एकाच वेळी बाळंत झाल्या धोरल्या राणीला, एक सुंदर पुत्ररत्न झाल्याचे कळले परंतु धाकट्या राणीच्या पोटी एक मांजर अन्मल्याचे समजले लोकांनी विचार केला कलियुगात हत्तिणीच्या पांजे घोडा जन्मला तशी धाकट्या राणीच्या पोटी एक मांजर जन्मले असेल परंतु सिंहासनाला वारस जन्मला होता म्हणून राजा खूष होता

हे अधर्षित घडल्यानंतर काही दिवसांनी एक ज्योतिषी राजाच्या दरबारात आला त्याला भुत भविष्य काळानम्या गोष्टी सांगता येत होत्या. म्हण राजाने त्याच्या आपल्या युवराजाची वन्मकुंडली तयार करायला सांगितले

ज्योतिषी धोरल्या राणीच्या महात्म्यात गला व युवराजाची जन्मकुंडली तयार करून

मातेच्या मांडीवर बाढणार नसून दुसऱ्या कोणत्याही स्त्रीच्या दुखावर बाढणार आहे. नंतर मलाची जन्मकुंडली ग्रहदोषांनी भरलेली आहे म्हणून त्याला बाढविणारी त्याची ही मावस आईमुद्दा फार दिवस जपणार नाही "

ते एकदा धोरली राणी घाबरून विचारलासली या मकंटातून मुटका व्हायला क ही तोड नाही का ?

ज्योतिष म्हणाला- 'महाराणी' ज्ञान करून कुठे ग्रहांना प्रसन्न करण फुकट आहे फधवून काही तरी साधु मातुर करून पैसे मिळविणारा फलस्वभा ज्योतिषी मी नाही.

'अग काय तो मार्ग तुम्हीच सुचवा ना !' राणी म्हणाली

"या मुलाला पाळणारी बाई मैली तर या मुलावर त्यानंतर कोणतीही आपली येणार नाही तेव्हा मुलाला बांजविण्यासाठी एका बाईचा बळी दिलाच पाहिजे ज्योतिषी म्हणाला

पोठ्या राणीने थोडे पैसे देऊन ज्योतिष्याला निरोप दिला आणि तान्हा युवराजाला घेऊन धाकट्या राणीच्या महात्म्यात गेली धाकटी राणी आपल्या पोटी मावस जन्माला आल्याबद्दल दु खी मनाने बसलेली होती तिला धोरली म्हणाली "हे पद्मा, बाई! मी सर्व ऐकले, त्याबद्दल मला फार वाईट वाटत आहे हा मुलगा आपणां दोघांचा आहे. तुम्हीच म्हणाला आपल्या मांडीवर बाढवा "

घाकटी राणी धोडी रागान म्हणाली-
“बाई! बुष्ट बह असलेल्या मुलाला वाढवून
मी आपल्या जीविताचे वाटोळे करू म्हणता
का?”

घोरली राणी वेधात पडली. तिला
खरी गोष्ट उघड करून सांगणं आवस्यक
वाटले म्हणून म्हणाली-“बाई! मी खरी-
गोष्ट सांगितली नाही, त्याबद्दल मला
क्षमा करा! हा मुलगा खरोखरी तुमचाच
आहे तुम्ही गरीबर राहिलात तेव्हा माझ्या
पोटात मोठ्या जडला. तुम्ही राजमाता
झालात तर मला कोण विचारणार?
म्हणून मी एका नाटक रचले. मीमुळा
गरीबर असल्याची अफवा उडवली. माझ्या
बालप्यावर कोणाचा अविश्वास होऊ नये
यासाठी मी आपली एक अफवा उडविली
की एका हत्तिणीच्या पोटी धोडा जन्मला
आहे. मी तुमच्या बाजूला माजराचे पिल्लू
ढेवून तुमच्या मुलाला आपल्या खांद्यावर
आणविले मला त्याबद्दल फार वाईट वाटते
तुम्ही स्वतःच्याच मुलाला नभाळा!”

Full Screen

127

34 / 62

माडीवर घेतले व म्हणाली अक्का
तुम्ही मी गोष्ट मनाला लावून घेऊ नका!
पहिल्याने माझ्या मनात तुमच्यावर धोडा
देखील सशय नव्हता. परंतु माझ्या खांद
वर माजराचे पिल्लू पाहून व माझ्या पोटी
त जन्मलेले एकूण तुमच्यावर मला गडाय
वाटू लागला. नंतर जुन्या गोष्टी आठवल्या
तुमच्या गभोरपणाची व हत्तीच्या पोटी
वाडा जन्मल्याची गोष्ट खोटेपणा ज्ञानान्ना
असाऱ्याचे कळल्यावर मंडाय जास्तच धाडला.
खरी गोष्ट कळवून म्हणूनच मी एगान्ना
ज्यातली म्हणून तुमच्याकडे पाडावले होते.
यान मी देखील केल्या इतक्या ज्ञान मी
सांगितल्याप्रमाणे केलं मी रचलेले नाटक
पक्षाची झाले. तुमच्या म्हणण्याप्रमाणे हा
मुलगा आपल्या दोघीचा आहे तेव्हा
तुम्हाला यापुढे मनाला लावून वग्यामागखं
काही रचलेले नाही. माझ नाटक हे
तुमच्या नाटकाचे फक्त उत्तर होते म्हणून
झाले बोलं विमळून जा.

किंजल्प पक्ष्यांचे
जोडपे

फार प्राचीन काळा काशीच्या राजाच्या
पदरी उग्रसेन नावाचा एक मंत्री
होता त्याचा मुठ्या जसेन एक उडाण
टप्पू खुशालचेंडू तरुण होत एकदा तो
आपल्या वृद्ध मित्रांदावर काशीच्या
गल्लघातून फिरत असला त्याची नजर
राक्षसांमार्जित पुष्प यांची पत्नी पश्चिनीवर
पडली तिचे अप्रतिम सौंदर्य पाहून त्याने
तिची शिकार करण्यास मनाची ठरविले.
काशीनगरात तटिल्लता नावाची एक
कुंटीण होती ती दोघां परकी स्त्रीपुरुषांच्या
भटोवाडी व वृद्ध वेष्टात हुशार होती जेव
मनून तिला पश्चिनीत त्याच्या जाळ्यात फस-
विण्यासाठी सांगितले तिते विचार केले मद्रत
नेत्याचे फातका पूर्वेगाग काहीचरी हाईकच.
परंतु मध्यात काळीकल्याशिकाय उलाहान्या
कल्या नर आपलाच गळा फसू नये या हेतून
विन उग्रसेनाला मृत्यु स्थान मत चित्कारनं

मनी ते ऐकून रत्नावण्याऐवजी धोडा
खूपच झाला. त्याने तटिल्लतेला ती
कायगिरी बोल बजावण्याला प्रोत्साहन
दाणि अंगाळ इतरमही दिले महाराजांची
मर्जी मध्यपक्षा पुशोहितात्रय ज्ञान हीना
त्यामुळे पुष्प त्याच्या डोळ्यात सलत
होता त्याच्यावर काहीतरी कुभाड रच-
ण्याच्या विचारान तो असता ही नवीन
मर्चा चालत जाली पुष्प व पश्चिनी
दपनी आदर्श पतिपत्नी म्हणून राजधानीत
प्रसिद्ध होते. बायकोमुळेच पुष्पचा नाक-
लौकिक वाडला होता तेव्हा पुष्पची
बायको दुराचरणी आहे हे सिद्ध झाले तर
पुष्पचा काटा दूर होईल असे त्याला
वाटत होते.
तटिल्लता पश्चिनीला भटायला गेली
परपुरुषगमनार्थ तिचे मन वळविण्याचा
प्रयत्न करून पाहिला पश्चिनीने जास्त

Fullscreen 127 X 36 / 68

गेली. म्हणाली—“महाराज! मी किजल्य नावाच्या पक्ष्यांच्या एका विचित्र जोडप्यां-विषयी ऐकले आहे. ते माणसांच्या भाषेत बोलतात, ज्या राजाच्या जवळ तो किजल्य पक्षी असतो तो चक्कवर्ती होतो. आपण लवकरच तो पक्षी मिळविला पाहिजे.”

“ते पक्षी कोठे राहतात?” राजाने औत्सुन्याने विचारले.

“हिमालयातल्या एका गुहेत राहतात. त्यांना मंत्रबळाने बस करावे लागते. आमच्या राजपुरोहितांना हे काम करता येण्यासारखे आहे.” मंत्री म्हणाला.

त्यानंतर किजल्य पक्ष्याला आपावला राजपुरोहिताला हिमालय पर्वतात पाठवायचे ठरले. राजाची आज्ञा होताना पुरोहित घरी आला. त्याच्या जेहत्यावर काळजी दिवत होती. ती ओळखून पद्मिनीने कारण विचारले. पुढ्य म्हणाला—“किजल्य पक्षी ही काय बातगड आहे. मला माहीत नाही. परंतु राजाजवळ पालन करण्यासाठी मला हिमालयवासींना निघाले पाहिजे.

“त्यात महाराजाचा हात दास्त असेलबे मला वाटत नाही. आपण हिमालय प्रवाशांना निघण्यावे सकाळी सोंग करून निघा आणि काळोख पडल्यावर रात्री घरी

गोष्ट मी पाहून घेते.” पद्मिनी म्हणाली.

पुरोहित बायकोच्या झल्लावाप्रमाणे दुसऱ्या दिवशी उजाडठाच हिमालय यात्रे-साथी निघाला आणि मध्यरात्र उलटल्यावर बेश पाळतून घरी परतला. बायकोने सुचविलेल्या जागी तो लपून बसून राहिला.

दुसऱ्या दिवशी संध्याकाळी तटिल्लता जयसेनला बरोबर घेऊन राजपुरोहिताच्या घरी आली. पद्मिनी नटून थटून तयार होऊन बसली होती. तिने रिसत करून दोघांचे स्वागत केले. एका सुंदर रेशमी शाल अंघरलेल्या जागी दोघांना बसायला सांगितले. त्या आसनावर पाऊल टाकताच दोघे एका खड्गाला जाऊन पडले आणि

ओरडू लागले. बसायला जी गादी कातली होती ती एका खड्गावर अंघरलेली होती. पद्मिनीने त्या खड्गावर फळी दगरे टाकून तो खडा बंद केला. त्या दोघांना तीन दिवस त्या खड्गातच पडून राहू दिले. दररोज दुपारी त्यांना खायला काहीतरी आणून खड्गात टाकीत असे.

जवळपास दिवशी तिने राजाकडे निरोप पाठविला की तिच्या पतीने मंत्रबळाने हिमालय पर्वतावर किजल्य पक्ष्याचे एक जोडपे धरले आहे आणि राजधानीला परत येत आहेत. ती बातमी राजधानी भर पसरली. किजल्य पक्ष्यांना पाहण्यासाठी राजाच्या पाठीपाठ प्रजावेष्टील निघाली. हकडे पद्मिनीने आपल्या नोकरांकरवी

विरोध केला नाही. फक्त एवढेच विचारले की तिच्याशी प्रेम करणारी ती व्यक्ती कोण आहे? तटिल्लता आनंदाने म्हणाली—“मुझ्यावर जीव ओढाळून टाकायला तयार झालेली व्यक्ती म्हणजे मंत्री उदयसेनाचा मुलगा जयसेन आहे.”

“परंतु कोणी हे पाहिले किंवा कोणाला ते कळले तर?” पद्मिनीने विचारले. परंतु तटिल्लतेने त्या बद्दल तिला निपिचत रहायला सांगितले.

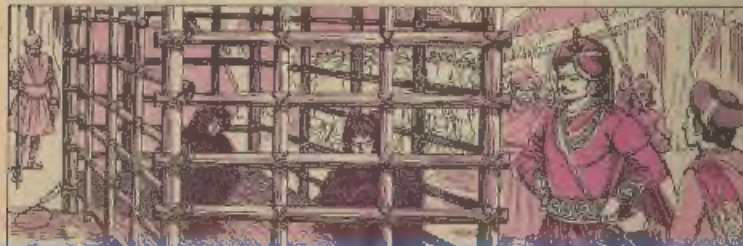
त्यानंतर तटिल्लता उदयसेन मन्थाला म्हणाली—“आपण कारण काढून पुरोहिताला चार दिवस राजधानीबाहेर पाठविण्याचा उपाय करावा.”

आपल्या कैद्यांना लड्यातून बाहेर काढविले. त्यांच्या भंगाला विविध रंगांच्या पक्ष्यांची पिसे चिकटविली आणि दोघांना लाकडाच्या एका पिजऱ्यात बंद करून पिजरा जंगलात नेऊन ठेवविला.

दुसऱ्या दिवशी राजपुरोहित किंजल् पक्ष्यांना घेऊन आपल्याच प जंगलात राजधानी बाहेर पोचला असल्याचे वृत्त राजधानीभर पसरले. ती बातमी कळल्यावर महाराजाबरोबर मंत्री बरबारी आणि प्रजा सर्व पक्षी पहायला तिघाले. पुरोहित पिजऱ्यासह राजासमोर आला.

राजपुरोहित पुण्याने पुढे येऊन निवेशन केले- "महाराज! हेच ते पक्ष्याचे जोडपे आहे. यांपैकी एक नर आहे व एक मादी. दोन्ही मागसाऱ्या भावंटांचे बोलतात. राजाने पिजऱ्याच्या जगदी जवळ जाऊन पक्ष्यांकडे लक्षपूर्वक पाहिले. दोन्ही पक्ष्यांच्या कां कोणात जाऊक माना सालीमालेच्या होराबा.

राजा म्हणाला- "परंतु मला तर ते अद्भुत पक्षी दिसत नाहीत. पक्ष्यांची पिसे

Fullscreen

127

X

<

⋮

>

38 / 68

मरणाची भीती

एकदा एका ताम्बूच्या एका शिण्याने गुल्ला आपल्या घरी भिसेसाठी बोलाविले. ताडून घेऊन पक्ष्याच्या जेवण घेऊन त्याने आपल्या गुल्ला विचारले- "बूबा! सकाळपासून मध्याकाळपर्यंत अनेक पापे हातून घटाय. मग आपण पापरहित जीवन कसे काय वाचवितो?"

"हे लगेच राहू दे! श्रम हे लक्षात घेऊन की तुम्हाला मरणाची भीती नाही. एका आठवड्यात मृत्यूच्या दंडित पापडणार आहे!" असे सांगून साधू निघून गेला.

शिंय घाबरून गेला. त्याने आपल्या हुटुभावातील सर्व लोकांना एकत्र करून, कुटुंबावर कोणाचे किती कर्ज आहे आणि कोणाकडून किती येणे आहे, हे सविस्तर समजावून सांगितले. त्यानंतर तो अतएव व अनुष्ठानांना बसला. रात्रिविषय सर्व वेळ त्याने त्याचच घामविना एक आठवडा रेंपला. सासूने सांगितलेला दिवस उजाडला.

साधूला भेटायला शिंय तिघांना तेवढ्यात साधू येऊन पोचला.

साधूने शिंयला विचारले- "बेटा! तू का आठवड्यात किती पापे केलेली?"

"बूबा! मृत्यूला समोर पाहून पापाकडे धन कसे दडणार? मी एकदेखाील पाप केलेले नाही." शिंय म्हणाला.

"मी, तुला मरण येईल असे सांगितले होते का? आव उठा तुम्ही म्हातारी बाय मरणावर आहे. तूच आपल्या प्रश्नाचे उत्तर दिले आहेस. पाप्यासारखे लोक मृत्यूला एक लणभरही निवृत्त नाहीत म्हणून पाप केलाशिवाय काता येते."

कद

रामपूर गावातले शेतकरी अशिक्षित व भोळ्याबाळे होते. कोणी त्यांच्यावर थोडा जरी उपकार केला तर ते कुपट किंवा तिप्पट प्रत्युपकार करीत व आयुष्यभर त्याच्याशी कृतज्ञ रहात. या भोळ्या-जाबड्या शेतकऱ्यांना लुबाडणारे तीन जण त्या गावात रहात. पहिला होता, व्यंकोबराव कुळकर्णी, दुसरे होते गुणाजी पाटील व तिसरे होते शीक्षित वैद्यबुवा.

व्यंकोबराव शेताचे खरेदी व विक्रीवत तयार करताना काही तरी कारण सांगून म्हणू—“हे शेत असे कसे विकणार हो? नव्या कायद्याप्रमाणे वारसाने लिहून दिलेले हे अधिकारपत्र कुचकामाचे आहे..... शिवाय तुम्ही कर जमा करायला जो उशीर लावला त्याचा दंड भरावा लागेल.” परंतु तो मोठा देवमक्त असल्याचे सोग उत्तम करी, लोकांचा त्याच्या भवलीवर निदवास पण वसे.

गुणाजी पाटील स्वतःला मोठा दानशूर म्हणू. तो, पारीज शेतकऱ्यांच्या घरी कोणी मेल, लग्नकार्य असले किंवा खेवीची कामे थांबली असली तर कर्ज देई व रामदुष्ट व्हाय बसूल करी. तो सहानुभूतीचा लजबज आकृष्य म्हणे—“हे विचारे कर्ज मागायला येतात. मी तरी ही एवढी इस्टेट बरोबर घेऊन जाणार आहे का?”

वैद्यबुवा लहानपणात ताप आला की तापाची निरनिराळी माझे धोकू लागत. नको ते औषध देऊन ताप वाटला म्हणजे म्हणत—“आता सामान्य औषध देऊन मागणारी गोष्ट नाही. सुवर्णभस्म घावे लागणार. माझ्या मेहततीखातर काही खर्च करण्याचे काय नही. सुवर्णभस्म तयार करायला जो गोवऱ्यांचा व इतर खर्च होईल तेवढाच मी घेईन.”

कुवाडीत, असाच एकदा व्यंकोबरावांचा मुलगा नरहरी एकाएकी आजारी पडला त्याच्या लग्नाची तयारी चालू होती. अशा परिस्थितीत व्यंकोबरावांनी वैद्यबुवांकडे बोलावणे पाठविले.

वैद्यबुवा नरहरीची नाडीपरीक्षा करून मुस्कारा सोडीत म्हणाले—“व्यंकोबराव! हा आजार भयंकर आहे. सर्व अंगात विष व्यापलेले आहे. उशीर लावला तर जिवाला धोका आहे. अगस्त्यशास्त्रात वर्णिल्याप्रमाणे सुवर्णभस्माचा प्रयोग करावा लागणार. फक्त चार तोळे सोन्याची गरज आहे.”

आपल्या मुलाच्या अंशरुणानवल उभी राहून सर्व प्रकार ऐकत असलेल्या पद्मावतीने चटविशी हातातल्या पाटल्या काढून वैद्यबुवांच्या हातात दिल्या. बायको, शिवा-रले तर काही कमी जास्त जोलेल या विचाराने व्यंकोबराव गप्प राहले.

एक आठवडापर नरहरीच्या तब्येतीत फारशी सुधारणा झाली नाही. परंतु दुसऱ्या आठवड्यात ताप उतरला.

पुढे काही दिवसांनी वैद्यबुवा व्यंकोबरावांच्या घरी घाबऱ्या घाबऱ्या येऊन म्हणाले—“ग्रहो व्यंकोबराव! माझ्या घरात चोरीझाली हो. मादीसोम्या बरोबर मुलीच्या तावावर तिच्या नावाने पांच एकराची

नारळाची बाग लिहून ठेवली होती तो कागददेखील उच्चलून नेला हो! मी ती बाग तिच्या लग्नाच्या वेळी हुंडा म्हणून देणार होतो.”

“वैद्यबुवा! माझ्याकडे तक्रारी झाल्या आहेत की तो कायद खोटा आहे. ती कागद तुम्हीच लिहून तयार केलात आणि बहीण वारल्यावर तिच्या अंगठ्याचा खोटा ठसा त्यावर तमटवून ठेवलात. पोलीस लाव्यावस्त माझ्याकडे ठाणेदाराचे चवकशी करायला पत्र आले आहे.” व्यंकोबरावांनी बाप मारली.

वैद्यबुवा धावरले. रडक्या स्वराने म्हणाले—“दहिणीचे दीर व सासरची इतर

Fullscreen

127

42 / 68

मंडळी लिप्ता इस्टेटीचे बाटोळे करतोस म्हणून मला हे सर्व करावे लागले. आतां तुम्हीच उद्धार केलात तर होणार.”

व्यंकोबराब थोडा वेळ बंभीर विचारात गेल्यासारखे होऊन म्हणाले—“हे पहा, तुमच्या मुलीच्या नावावर लिहून ठेवलेला कागद कोणाच्या हाती लागला तरी त्याचा त्याला फायदा होणार नाही. परंतु धो हातात नसल्यामुळे तुमचा बागेबरचा अधिकार मात्र राहणार नाही. मी जिल्ह्याच्या कचेरीत जाऊन कोतवालाच्या हातावर काहीतरी ठेवून तुमचा कागद चोरणाऱ्याला कैद करवितो. तुमचा कागद नक्की तुम्हांला परत मिळेल. परंतु ही गोष्ट या कामाची त्या कामाला कळतां कामा नये. या करितां

सत्य कर करवा लागेल, एवढे लक्षात असू जा.

“बासो चांदीसोनेसर्व चोरीला गेले. तेव्हां गुणाजोक्तडून कर्ज वेणें हा एकच मार्ग उरला आहे. मी एक हजार घेतो. तुम्हीच या संकटातून मला वाचवा.” वैद्यबुवा म्हणाले.

“वैद्यबुवा! अहो एका हजाराने काम भागण्यासारखे आहे का? या पोलीसांचा लाक्या तुम्हांला माहीतच आहे! म्हणून मी तुम्हांला एक उपाय सुचवितो. तुमचे नुकसान होणार नाही आणि मला विना कारण धावपळ करावी लागणार नाही. तुम्हांला ती सुक्ती मान्य आहे का सांगा!” व्यंकोबराबांनीं जाले ठाकले, वैद्यबुवांना त्यांची बट मान्य करावी लागली.

दुसऱ्या दिवशीं अर्धो रात्र लोटल्यावर वैद्यबुवांच्या घराला आग लागली. गावकऱ्यांनी आग विझवायला धावपळ केली. परंतु घर जळून गेले.

वैद्यबुवांची बायको छाली बडवून खूप रडली. “जाम्ही मुलीच्या लग्नासाठीं जे धोडे जमा केले होते सर्व जळून कोळसा झाले. आता मुलीचे लग्न कसे व्हायचे?”

“एक श, एक क्षणभरदेखील यापुढे या गावात आपण रहायचे नाही. मी आजपर्यंत गोपल जीवधे नाटकी आणि हेच लोक आता माझ्यावर असे उलटले. न्याय नाचावी गोष्ट जगात राहली नाही.” असे म्हणत नवराजाघको गाव सोडून जाण्याच्या तयारीला लागले.

गावकरी गावचर्यचकित होऊन ते धर्म दृष्य पहात उभे होते. तेव्हां पाटीलसाहेब ओरडून म्हणाले—“वैद्यबुवा! कोठे निघालात गाव सोडून? कोणातरी दुष्टाची ही कामगिरी आहे. त्यासाठी सर्व गावकऱ्यांना नावे ठेवणे बरोबर होणार नाही. जाम्ही सर्व गावकरी मिळून तुम्हांला एक दुमदार घर बांधून देतो, म्हणजे चोरपत्नी किंवा आगीची भीती उरणार नाही. तुम्ही गाव सोडून निघून गेलात तर गावकऱ्यांचा इत्ताज कोण करणार?” नैयबुवा मौनपणे सर्व ऐकत बसून राहिले.

पाटलाने गावकऱ्यांकडे वळून विचारले—“मी म्हणतो आहे. ते मान्य आहे का सर्वांना?”

